

ΕΝΑ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ
ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ
(ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ)

Ὑπὸ
ΣΤΕΦΑΝΟΥ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῶν Νεωτέρων Χρόνων
καὶ Κοσμήτορος τῆς Σχολῆς

Ξεφυλλίζοντας τὸ δακτυλογραφημένο κατάλογο τοῦ Ἀρχείου Καποδίστρια κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς ἐπισκέψεώς μου στὴν Κέρκυρα τὸ φθινόπωρο τοῦ 1970, ἔπεσε στὴν ἀντίληψή μου ἡ περιγραφή τοῦ περιεχομένου ἑνὸς φακέλλου ποῦ κίνησε ἀμέσως τὴν περιέργειά μου. Συγκεκριμένα διάβασα ἐκεῖ τὰ ἑξῆς:

Φάκελλος 334ος

Περιέχων ἀντίγραφα ἐγγράφων ἀφορόντα παῖδας Μεσολογγίου ἦτοι:
1ον) Ὑπόμνημα Ἀρχηγῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Κυβέρνησιν αὐτῆς.

2ον) Ἐπιστολὴ Μουστοξύδη πρὸς Βιάρου Καποδίστριαν.

3ον) Ἐπιστολὴ Βιάρου Καποδίστρια πρὸς Μουστοξύδην.

4ον) Ἐγγραφοὺν Φιλελληνικῆς Ἐταιρείας Κερκύρας πρὸς Μουστοξύδην.

5ον) Ἐγγραφοὺν πληρεξουσιότητος γυναικῶν Μεσολογγίου.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς ἴδιας σελίδας τοῦ καταλόγου εἶδα ἐπίσης νὰ σημειώνεται διαγωνίως, γραμμμένη μὲ μελάνη, ἡ ἔνδειξις «Ἀντίγραφα Βιάρου Καποδίστρια».

Μέσα στὸ φάκελλο ὑπάρχουν ἑξὶ δίφυλλα χαρτιά διαστάσεων 0,210 × 0,315μ., συρραμμένα σὲ τετράδιο χωρὶς καμιὰ ἀρίθμηση φύλλων ἢ σελίδων. Στὴν πρώτη σελίδα τοῦ πρώτου ἀπὸ τὰ δίφυλλα αὐτὰ βρῖσκει κανεὶς καὶ πάλι καταγραμμένο τὸ περιεχόμενον τοῦ φακέλλου, στὰ γαλλικὰ ὁμῶς, ὡς ἑξῆς:

A

Documens qui concernent un garçon de Missolongui actuellement à Trau

I. Memoire des Chefs de l'Eglise Grecque de Venise au Gouvernement de cette Ville.

II. Lettre du Chevalier Mustoxidi au comte Viaro Capodistriais.

III. Lettre du Comte V. Capodistriais.

IV. Lettre du Comité Philhellenique de Corfou

V. Procuration des femmes de Missolongui.

VI. Notification du Couvernement Autrichien¹.

Καὶ μόνον τὸ ὄνομα «Μεσολόγγι», ποῦ εἶδα νὰ ἀναφέρεται στὰ περιεχόμενα τοῦ φακέλλου, ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ μὲ συγκινήσῃ καὶ νὰ φέρῃ στὸ

1. Ἐδῶ δίπλα βρῖσκειται, γραμμμένη μὲ μολύβι, ἡ σημείωσις «δὲν ὑπάρχει» καὶ πραγματικὰ τὸ ἔγγραφο αὐτὸ λείπει ἀπὸ τὸ φάκελλο.

νοῦ μου τόσο τὸ ἔπος τῆς ἄμυνας καὶ τῆς ἐξόδου τῆς φρουρᾶς τῆς Ἱερῆς Πόλης ὅσο καὶ τὸ δράμα τῶν γυναικοπαίδων ποὺ σκλαβώθηκαν κατὰ τὴν ἄλωσή της. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ θέμα δὲν μελετήθηκε ἀκόμη συστηματικά¹, κυρίως γιατί εἶναι δύσκολο νὰ παρακολουθήσουμε μὲ τὴν κοινὴ μοῖρα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιαίτερη ταυτοχρόνα τύχη ὅλων τῶν σκλαβωμένων ἀτόμων. Κάθε περίπτωση ἀποτελεῖ καὶ μιὰ ξεχωριστὴ πτυχὴ, μιὰ λεπτομέρεια, καὶ ὅλες μαζί συνθέτουν τὸ χρονικὸ μιᾶς μεγάλης τραγωδίας.

Διαβάζοντας κατόπιν τὰ ἔγγραφα τοῦ φακέλλου διαπίστωσα ὅτι αὐτὰ ἀναφέρονταν σὲ μιὰ συγκλονιστικὴ ἱστορία τοῦ παραπάνω εἴδους, ἡ προβολὴ τῆς ὁποίας, ὅσο καὶ ἂν δὲν θὰ συντελοῦσε σημαντικὰ στὴν προαγωγὴ τῶν ἱστορικῶν γνώσεών μας γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτὸ γενικά, θὰ μᾶς βοηθοῦσε μολαταῦτα πολὺ στὸ νὰ συλλάβουμε καλύτερα τὴν εἰκόνα ἐνὸς μεγάλου δράματος. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο καὶ ἀποφάσισα νὰ ἐκδώσω τὰ σχετικὰ ἔγγραφα.

* * *

Ἡ μικρὴ αὐτὴ τραγωδία, ὅπως παρουσιάζεται ἀπὸ τὰ ἔγγραφα ποὺ δημοσιεύω, εἶναι ἡ ἐξῆς :

Ὅπως ἀναφέρει σὲ ἐπιστολὴ τοῦ ἀπὸ τῆ Βενετία, γραμμὴν στίς 6/18 Σεπτεμβρίου 1826 καὶ ἀπευθυνόμενῃ πρὸς τὸν κόμη Βιάρο Καποδίστρια στὴν Κέρκυρα (βλ. παρακάτω ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 2), ὁ γνωστὸς Κερκυραῖος εὐγενὴς Ἀνδρέας Μουστοξόδης², εἶχε φθάσει ἐκεῖ κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ ἴδιου μῆνα ἓνα μικρὸ πλοῖο (trabaccolo) τοῦ Νικολάου Πόβιτς (Povic) ἀπὸ τὸ Trau τῆς Δαλματίας³. Ὁ Πόβιτς, 26 μόλις ἐτῶν ὁ ἴδιος, εἶχε μαζί του ἓνα μικρὸ Ἑλληνόπουλο, ἡλικίας 3-4 ἐτῶν, ποὺ τὸ εἶχε ἀγοράσει ἀπὸ ἓνα Ἀραβα στρα-

1. Πολλές καὶ ἐνδιαφέρουσες λεπτομέρειες γιὰ τὴν τύχη γυναικοπαίδων, ποὺ σκλαβώθηκαν κατὰ τὴν ἄλωση τοῦ Μεσολογίου, βρῖσκει κανεὶς στὰ ἔγγραφα ποὺ δημοσίευσε τελευταῖα ὁ Κ. Σ. Κώνστας (βλ. Κ. Σ. Κώνστας, Ἱστορικὰ ἔγγραφα Μεσολογιτῶν τῆς «Ἐξόδου», 1826-1833, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν» τ. 1 (1968) σ. 101-208, passim). Ἀρκετὲς ἐπίσης πληροφορίες γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ὑπάρχουν καὶ στὰ δημοσιευμένα ἔγγραφα τοῦ «Ἀρχείου Ρώμα» (βλ. σχετικὰ Δ. Γ.ρ. Καμπούρογλου, Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Διονυσίου Ρώμα, τόμος Β' (1826), Ἀθῆναι 1906, σ. 165, 167, 200, 226, 228-229, 232-233, 264-266, 324, 355-358, 454, 508, 510, 530-531, 551-552, 555-556, 623-629, 687, 689).

2. Γιὰ τὸ μεγάλο Κερκυραῖο ἱστορικὸ, φιλόλογο καὶ πολιτικὸ Ἀνδρέα Μουστοξόδη (1785-1860) βλ. τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ Εὐαγγέλου Μανῆ, Ἀνδρέας Μουστοξόδης, 1785-1860, ὁ ἐπιστῆμων, ὁ πολιτικός, ὁ ἔθνικός ἀγωνιστής, Ἀθῆναι 1960, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης καὶ τὸ νεώτερο ἔργο τῆς Ἀγαθῆς Νικοκἀβουρα, Ὁ Ἀνδρέας Μουστοξόδης καὶ ἡ παιδεία, Κέρκυρα 1965.

3. Τὸ Trau (κροατικὰ Trogir), ποὺ βρῖσκεται κοντὰ στὸ Σπαλάτο (σήμερα Split) τῆς Δαλματίας, εἶναι νησί, γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μὲ τὸ ὄνομα Τραγοῦριον, καὶ συνδέεται μὲ τὴν ἀπέναντι ἀκτὴ μὲ μιὰ γέφυρα.

τιώτη του Ίμπραήμ στην Πρέβεζα, όταν έτυχε να βρεθῆ ἐκεῖ με τὸ πλοῖο του λίγο μετὰ τὴν πτώση τοῦ Μεσολογγίου. Στὴ Βενετία, κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτῆ, τόσο οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος ὅσο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μουστοξύδης προσωπικὰ¹ ἔδειχναν μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ κατέβαλλαν κάθε προσπάθεια νὰ συγκεντρώσουν καὶ νὰ περιθάψουν τοὺς δυστυχισμένους ὁμοεθνεῖς των, ὅσους συνέβαινε νὰ φθάνουν ἐκεῖ ὡς πρόσφυγες.

Σύμφωνα με ἓνα αὐτοκρατορικὸ διάταγμα τῆς 26ης Αὐγούστου 1826 κάθε σκλάβος, με ὅποιοδήποτε τρόπο καὶ ἂν εἶχε ἀποκτηθῆ, γινόταν ἐλεύθερος μὲν πατοῦσε τὸ αὐστριακὸ ἔδαφος· γι' αὐτό, μιὰ καὶ τὸ μικρὸ Ἑλληνόπουλο λόγῳ τῆς ἡλικίας του δὲν μπορούσε νὰ διεκδικήσῃ μόνο του τὰ δικαιώματά του, ὁ Μουστοξύδης παρακίνησε τοὺς ἐπικεφαλῆς τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Βενετίας νὰ ἐνεργήσουν ἐκεῖνοι ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους γιὰ λογαριασμὸ τοῦ παιδιοῦ. Καὶ πραγματικὰ ἡ Κοινότητα ζήτησε τὸ παιδί ἀπὸ τὸν Πόβιτς καὶ προσφέρθηκε νὰ τοῦ καταβάλῃ κάθε σχετικὴ δαπάνη. Ἐπειδὴ ὅμως κάθε παράκλησή της στάθηκε ἀνώφελη, με τὴν καθοδήγηση τοῦ Μουστοξύδη, στράφηκε τότε πρὸς τὴν Κυβέρνηση τῆς Βενετίας² (βλ. ἐγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 1) ἐπικαλούμενη καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸ διάταγμα ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω.

Μολονότι τὰ ἐπιχειρήματα τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἦταν, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Μουστοξύδη, ἀρκετὰ καὶ παρ' ὅλο ποῦ καὶ ὁ ἴδιος κινήθηκε γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ με κάθε τρόπο τὴν ἐνέργειά της, τόσο ἡ Κυβέρνηση τῆς Βενετίας ὅσο καὶ ἡ αὐστριακὴ ἀστυνομία δὲν δέχθηκαν τὸ αἴτημα αὐτὸ καὶ ἀποφάσισαν νὰ κρατήσῃ τὸ παιδί ὁ Πόβιτς, ὁ ὁποῖος θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ τὸ παραδώσῃ μόνον ἂν τὸ ζητοῦσαν ἐπίσημα οἱ γονεῖς του.

Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ συγκλόνισε κυριολεκτικὰ τὸν Μουστοξύδη, τοῦ ὁποῦ τοῦ αἰσθήματα φαίνονται καθαρὰ ἀπὸ ἓνα σημεῖο τῆς ἐπιστολῆς του, ὅπου γράφει τὰ ἑξῆς: «*Ma è grave il pensare che un Greco degenerare deggia in Schiavone e perda quella nobiltà che gli deriva dall' esser figlio d'uno dei difensori di Messolongi. Fra le rupi di Traù e nel cassero d'un trabacolo smaridirà o corromperà il germe d'un nuovo Bozzari o di tal altro prode? Sarà esso allevato in una lingua, in una religione diversa? Mentre la ferocia dei barbari rapisce alla misera Grecia i sui figli, glieli rapirà anche l'ipocrita umanità di certi Europei?*».

Ὁ Μουστοξύδης εἶχε φροντίσει ἀκόμη νὰ ἐπισκεφθῆ καὶ ὁ ἴδιος τὸ μικρὸ Ἑλληνόπουλο, ποῦ τὸ περιγράφει στὴν ἐπιστολὴ του σὰν ἓνα ζωηρό-

1. Γιὰ τὴ δράση τοῦ Μουστοξύδη στὴν Εὐρώπη ὡς τὸ 1829 καὶ γιὰ τὴν ἐκεί προσπάθειά του γιὰ τὴν περισυλλογὴ ὄρφανῶν τοῦ Ἀγώνα βλ. Νικιοκάβουρα, Μουστοξύδης, σ. 30-57, πρβλ. καὶ Μανῆ, Μουστοξύδης, σ. 15-45.

2. Μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ναπολέοντος ἡ Βενετία ἔγινε πρωτεύουσα ἐνὸς θεωρητικοῦ λομβαρδοβενετικοῦ βασιλείου κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Αὐστριακῶν.

τατο παιδί, ξανθό και με γαλανά μάτια, τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν καταλάβαινε πιά παρὰ μόνο τὴ σλαβικὴ γλώσσα.

Ὁ Πόβιτς προσπάθησε μὲ μαεστρία και μὲ πολλὰ ψέματα νὰ ἀποκρύψει τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ στὸ μεταξὺ ὁ Μουστοξύδης εἶχε κατορθώσει νὰ συγκεντρώσει και ἄλλες πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸ Ἑλληνόπουλο. Ἐξακρίβωσε π.χ. ὅτι τὸ πραγματικὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ, ποῦ τώρα τὸ ἀποκαλοῦσαν Γιοναννί, ἦταν Λάμπρος, ὅτι ἡ ἀγορὰ του ὡς σκλάβου ἀποδεικνυόταν ἀπὸ μιὰ βεβαίωση τοῦ Αὐστριακοῦ προξένου τῶν Πατρῶν και ἀπὸ μιὰ δήλωση σημειωμένη ἀπὸ τὸν πρόξενο τοῦ ἴδιου κράτους στὴν Κέρκυρα πάνω στὸ διαβατήριό τοῦ Πόβιτς, ὅταν ὁ τελευταῖος εἶχε περάσει ἀπὸ ἐκεῖ μὲ τὸ πλοῖο του τὸ Μάιο τοῦ 1826 κατευθυνόμενος πρὸς τὴν Τεργέστη. Κατόρθωσε ἀκόμη ὁ Μουστοξύδης νὰ μάθῃ ὅτι μιὰ ἀδελφὴ τοῦ μικροῦ, ἡλικίας 6 περιπυ εἰσὼν, ζοῦσε κοντὰ σὲ ἓνα πρόξενο, πιθανόν Ἄγγλο, στὴν Πάτρα ἢ στὴν Πρέβεζα (στὸ σημεῖο αὐτὸ οἱ πληροφορίες του δὲν ἦταν ἀπόλυτα ἐξακριβωμένες) και ὅτι τὸ κοριτσάκι αὐτὸ εἶχε ἰδεῖ και εἶχε ἀναγνωρίσει τὸν ἀδελφὸ του μετὰ τὴν ἀγορὰ τοῦ τελευταίου ἀπὸ τὸν Πόβιτς.

Ὅλα τὰ παραπάνω τὰ ἐξέθεσε ὁ Μουστοξύδης στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Βιάρο Καποδίστρια, ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα μέλη τῆς Φιλελληνικῆς Ἐπιτροπῆς (Κομιτάτου) τῆς Κερκύρας, ποῦ εἶχε συσταθῆ ἐκεῖνη ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ μὲ κύρια ἀποστολὴ τὴν ἐξαγορὰ και ἀπελευθέρωση αὐτῶν ποῦ εἶχαν σκλαβωθῆ στὸ Μεσολόγγι¹. Σκοπὸς τοῦ Μουστοξύδη ἦταν νὰ κινήσῃ τὴν Ἐπιτροπὴ, γιὰ νὰ ἀναζητήσῃ ἐκεῖνη και νὰ ἀνεύρῃ τοὺς γονεῖς ἢ τοὺς συγγενεῖς τοῦ παιδιοῦ. Ἄν κατορθωνόταν αὐτό, θὰ μπορούσαν κατόπιν ἐκεῖνοι νὰ διορίσουν τὸν Μουστοξύδη πληρεξούσιό τους γιὰ νὰ διεκδικήσῃ τὴν παραλαβὴ τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὸν Πόβιτς. Ὁ Μουστοξύδης σημείωνε ἀκόμη στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Καποδίστρια, ὅτι σὲ περίπτωσι ποῦ δὲν θὰ ὑπῆρχαν πιά οἱ γονεῖς τοῦ παιδιοῦ, τὸ ἴδιο δικαίωμα εἶχαν, κατὰ τὴ γνώμη του, και ὅσοι ἀνέλαβαν νὰ βοηθήσουν και νὰ συγκεντρώσουν τὰ λείψανα τῶν ἡρωϊκῶν κατοίκων τοῦ Μεσολογγίου, δηλαδὴ ἡ ἴδια ἢ Φιλελληνικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Κερκύρας. Ἀκόμη, παρακινουῦσε τὴν Ἐπιτροπὴ νὰ ἐρευνήσῃ τὰ κατάστιχα τόσο τοῦ Ὑγειονομείου ὅσο και τοῦ Αὐστριακοῦ Προξενείου τοῦ νησιοῦ, ἀπὸ

1. Πρωτοεργάτες στὴν ἴδρυσι τοῦ κομιτάτου αὐτοῦ και ἀπὸ τὰ πιὸ δραστήρια μέλη του ὑπῆρξαν ὁ Βιάρος Καποδίστριας και ὁ Κωνσταντῖνος Γεροστάθης. Ἐκτός ἀπὸ τὸ σκοπὸ, γιὰ τὸν ὁποῖο εἶχε ἰδρυθῆ, ἡ Φιλελληνικὴ Ἐπιτροπὴ Κερκύρας προσέφερε και πολλὰς ἄλλες ὑπηρεσίες στὸ ἔθνος βοηθώντας ποικιλότροπα τὸν Ἀγῶνα. Διάφορα ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὴ δράσι τῶν προσώπων, ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω, καθὼς και τῆς Ἐπιτροπῆς Κερκύρας γενικὰ βλ. στοῦ Κ α μ π ο υ γ λ ο υ, Ἄρχεῖον Ρώμα, τ. Β', σ. 172, 178, 181-184, 209-211, 216, 236-237, 242, 255-256, 264-266, 324-325, 357-358, και στοῦ Π. Μ. Κ ο ν τ ο γ ι ἀ ν ν η, Ἱστορικὰ ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασι, Ἀθῆναι 1927, σ. 210-237.

τά όποια θά έβρισκε άσφαλώς στοιχειά για τόν τόπο προελεύσεως και τό χρόνο τής άφίξεως του Πόβιτς στην Κέρκυρα. Ίσως μάλιστα και οι άρμόδιοι υπάλληλοι νά είχαν ιδεί τό παιδί και νά είχαν άκούσει τήν ιστορία του. Τέλος ό Μουστοξύδης δήλωνε ότι, άν είχε στά χέρια του κάποιον νομικό τίτλο, θά μπορούσε νά κυνηγήσει τήν ύπόθεση ώς τό τέλος χωρίς τούς δισταγμούς και τίς έπιφυλάξεις, πού ήταν ύποχρεωμένοι νά έχουν οι έκπρόσωποι τής Έλληνικής Κοινότητος τής Βενετίας ώς μόνιμοι κάτοικοι τής Αύστριακής Έπικρατείας.

Μόλις έφθασε στην Κέρκυρα και έγινε γνωστή ή έπιστολή του Μουστοξύδη, με ύποκίνηση άσφαλώς του Βιάρου Καποδίστρια και άλλων διακεκριμένων μελών τής Φιλελληνικής Έπιτροπής, κλήθηκε στις 19/31 Οκτωβρίου του ίδιου έτους ό συμβολαιογράφος (δημόσιος νοτάριος) του νησιού Βικέντιος Δομενίκου Καλογεράς από 32 γυναίκες, πρώην σκλάβες από τό Μεσολόγγι, πού είχαν έξαγοραστή και ζούσαν τότε στην Κέρκυρα. Οι γυναίκες αυτές, πού όλες τους είχαν χάσει κατά τήν άλωση του Μεσολογγίου τέκνα ή άνήψια τής ηλικίας του μικρού παιδιού, έρισαν με έπίσημη συμβολαιογραφική πράξη (βλ. έγγραφο ύπ' αριθμ. 3) ώς πληρεξούσιό τους τόν Μουστοξύδη, για νά διεκδικήσει από τόν Πόβιτς τήν άπόδοση του παιδιού ώς τέκνου ή συγγενούς κάποιας από όλες ή άκόμη, όπως έγγραφαν στην έξουσιοδότησή τους, ώς «κιδόν τής κοινής πατρίδος»: «*ας τό ζητήση ως τέκνον μας ήμών, νά τό ζητήση ως συγγενή μας, εάν δέν ήναι τέκνον μας, ως τό ζητήση ως υιδόν τής κοινής ήμών πατρίδος και ως διεγνωρισθῆ ως χρέος και δίκαιον έδικόν μας τό νά αναθρέψωμεν ήμείς εις τήν θρησκείαν μας και κατά τά έθιμά μας ταύτα τά αδύνατα μέλη άτύχου λαού κοινής πατρίδος*».

Η γνησιότητα τής ύπογραφής του παραπάνω συμβολαιογράφου βεβαιωνόταν από τόν γερουσιαστή και πρώτο έκπρόσωπο του νησιού (Reggente di Corfù) στην κυβέρνηση του Ίονίου Κράτους Στάμο Χαλικιόπουλο¹ και από

1. Ο Στάμος Χαλικιόπουλος θεωρούνταν ώς ό επικεφαλής του άριστοκρατικού στοιχείου τής Κερκύρας. Μετά τήν άποχώρηση των Ρώσων από τήν Κέρκυρα στά 1801, όταν οι άριστοκράτες του νησιού άνέθεσαν τό φθινόπωρο του ίδιου έτους τήν έξουσία στον πρόεδρο τής Γερουσίας Σπυρίδωνα Θεοτόκη και εκείνος συγκρότησε μιá «Έκτακτη Έπιτροπή Κοινής Ασφαλείας», ό Χαλικιόπουλος ήταν ό πρώτος συνεργάτης πού επέλεξε ώς μέλος τής κυβερνήσεώς του αυτής ό Θεοτόκης και τόν έκανε αντιπρόεδρο (βλ. Έρμάννου Δούντζη, Έπτάνησος Πολιτεία, μετάφραση Άβιγαίλ Λούντζη Νικολάβουρα, Κέρκυρα 1968, σ. 76 κ.έ. Πρβλ. και Μανῆ, Μουστοξύδης, σ. 320). Έπίσης τήν 1η Ίανουαρίου του 1818 ό Χαλικιόπουλος έγινε, ώς αντιπρόσωπος (γερουσιαστής) τής Κερκύρας, μέλος τής Κυβερνήσεως του Κράτους των Ίονίων Νήσων, ή όποια διορίστηκε με προκήρυξη του πρώτου Άγγλου άρμοστού Tomas Maitland και είχε ως πρόεδρο τόν Έμμ. Θεοτόκη (βλ. Πα ν. Χιώ του, Ίστορία του Ίονίου Κράτους από τής συστάσεως αυτού μέχρι ενώσεως (έτη 1815-1864), τ. 1, Ζάκυνθος 1874, σ. 87-88, 114).

τόν γραμματέα του Βαρλάμο, τῶν ὁποίων πάλι ἡ ὑπογραφή ἐπικυρωνόταν ἀπὸ τὸν τότε Γενικὸ Πρόξενο τῆς Αὐστρίας στὴν Κέρκυρα.

Τὸ πληρεξούσιο αὐτὸ στάλθηκε στὸν Μουστοξύδη στὴ Βενετία συν-οδευόμενον ἀπὸ δύο γράμματα, γραμμένα στὴν Κέρκυρα στὶς 8 Νοεμβρίου 1826 (ν.ῆ.). Τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ (βλ. ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 4) ἦταν μιὰ προσωπικὴ φιλικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Βιάρου Καποδίστρια καὶ τὸ δεῦτερο (βλ. ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 5) ἐπίσημο ἔγγραφο τῆς Φιλελληνικῆς Ἐπιτροπῆς Κερκυράς, ποῦ τὸ ὑπέγραψαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Βιάρο Καποδίστρια, ὁ νομικὸς Ἰωάννης Γενατᾶς¹, ὁ Ἰωάννης Πετριτσόπουλος², ὁ Ἀναστάσιος Κονιάρης, ὁ Γεώργιος Μόστρας καὶ ἕνας ἀκόμη.

Χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴ συγκίνηση ποῦ εἶχε προκαλέσει ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μουστοξύδη στὰ διακόσια περίπου γυναικόπαιδα ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, ποῦ ζοῦσαν στὴν Κέρκυρα, ἦταν καὶ τὰ ἐξῆς ποῦ ἀναφέρει ὁ Βιάρος Καποδίστριας στὸ γράμμα του: «*Le madri nel darvi la loro comissione coltavano di benedizioni il vostro nome, ed era commoventissimo il sentire come l'una all'altra diceva ὁ θεὸς νὰ κάμῃ νὰ εἶναι ὁ υἱὸς μου*».

Στὸ σημεῖο αὐτὸ τελειώνουν οἱ πληροφορίες ποῦ μᾶς δίνουν τὰ σχετικὰ ἔγγραφα. Ἀσφαλῶς οἱ ἐνέργειες τόσο τοῦ Μουστοξύδη ὅσο καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Κερκυράς δὲν θὰ σταμάτησαν ἐδῶ. Αὐτὸ ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ ὑποθέση

1. Γιὰ τὸ νομικὸ Ἰωάννη Γενατᾶ, τὴ δράση του καὶ ἰδίως τὴ συμβολὴ του στὴν ὀργάνωση τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ Καποδίστρια βλ. τὴν εἰδικὴ μελέτη τοῦ καθηγητοῦ Ν. Ι. Πανταζοπούλου, Ὁ Ἰωάννης Γενατᾶς καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ Καποδίστρια, «Ἀθηνᾶ» τ. 53 (1949) σ. 297-318. Βλ. ἐπίσης καὶ Λαυρεντίου Σ. Βροκίνη, Βιογραφικὰ σχεδιάρια τῶν ἐν τοῖς γράμμασιν, ὠραίαις τέχναις καὶ ἄλλοις κλάδοις τοῦ κοινωνικοῦ βίου διαλαμπάντων Κερκυραίων ἀπὸ τῶν μέσων τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος μέχρι ἀρχῶν τῆς ἐνεστάσης κ.λ., τεύχος Α', Κέρκυρα 1877, σ. 26-29.

2. Δημοσιογράφος καὶ μέλος κατόπιν τῆς Θ' Ἰονίου Βουλῆς (βλ. Π. Χιώτου, Ἱστορία τοῦ Ἰονίου Κράτους, τ. 2, Ζάκυνθος 1877, σ. 207, 317). Στὶς ἀρχές τοῦ 1840 ὁ Πετριτσόπουλος καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Κερκυραῖοι, ὅπως οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυβερνήτη Βιάρου καὶ Αὐγουστίνου Καποδίστριας καὶ ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης, ποῦ ἀντιπολιτεύονταν τὴν ἀγγλικὴ «προστασία» τῆς Ἐπτανήσου, κατηγορήθηκαν ἀπὸ τὸν ἀρμοστή λόρδο Howard Douglas ὅτι ἦταν μέλη τῆς μυστικῆς ὀργανώσεως «Φιλορθόδοξος Ἐταιρεία», ποῦ εἶχε ἀποκαλυφθῆ στὴν Ἀθῆνα στὶς 13 Δεκεμβρίου 1839 καὶ ἡ ὁποία, κοντὰ στὶς ἄλλες ἐπιδιώξεις της, ἀπέβλεπε καὶ στὴ δημιουργία ταραχῶν στὰ Ἴονια νησιά μὲ σκοπὸ νὰ πετύχῃ τὴν ἑνωσὴ τους μὲ τὴν Ἑλλάδα. Μὲ ἀφορμὴ τὴ συκοφαντία αὐτὴ ὁ Douglas προχώρησε στὴ σφράγιση τῶν ἐγγράφων τῶν παραπάνω προσώπων καὶ σὲ συλλήψεις ἄλλων, κατὰ τοὺς ἰσχυρισμούς του, ὑπόπτων ἀτόμων (βλ. σχετικὰ Μανῆ, Μουστοξύδης, σ. 131-139). Ἀργότερα ὁ Πετριτσόπουλος, μαζὶ μὲ τὸν Μουστοξύδη καὶ ἄλλους, ἐξέδωκε τὴν ἑλληνικὴ ἐφημερίδα «Πατρίς» (1849-1851) καὶ γενικά πῆρε ἐνεργὸ μέρος στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς Ἐπτανήσου ἀντιπολιτευόμενος πάντοτε τοὺς Ἀγγλους (βλ. πρόχειρα τοῦ Μανῆ, Μουστοξύδης, σ. 144, 160-163, 167, 171, 258-266, 288-294, 368-369).

κάνεις και από μιὰ σημείωση, γραμμένη από άλλο χέρι, στο τέλος του ύπ' αριθμ. 5 έγγραφου, σύμφωνα με τήν όποία οι άρχές τής Βενετίας δέν δέχθηκαν τό γενικό πληρεξούσιο τών Μεσολογγιτιστών τής Κερκύρας, αλλά ζήτησαν ειδική έξουσιοδότηση πού νά προέρχεται από τους γονείς ή τους συγγενείς του παιδιού όνομαστικά. Μετά από αυτό ή Φιλελληνική Έπιτροπή Κερκύρας άποφάσισε νά ζητήσει τις άναγκαίες πληροφορίες από τόν "Αγγλο πρόξενο τής Πρέβεζας ή "Αρτας (δέν ήταν άκριβώς πληροφορημένη), κοντά στον όποιο ζούσε ή άπελευθερωμένη άδελφή του παιδιού. Δυστυχώς όμως, παρ' όλες τις προσπάθειές μου, δέν κατόρθωσα νά βρω στο "Αρχείο Καποδίστρια άλλα στοιχειά, πού νά μάς πληροφορούν για τις τυχόν παραπέρα ενέργειες του Μουστοξύδη ή τής Έπιτροπής Κερκύρας και γενικά για τήν τελική τύχη του μικρού αυτού Έλληνόπουλου, τό όποιο μπορεί και νά χάθηκε όριστικά για τό "Έθνος μας.

* * *

Δημοσιεύω παρακάτω τά έγγραφα πού άνέφερα στην άρχή του άρθρου μου άκολουθώντας τή χρονολογική τους σειρά, ή όποία δέν συμπίπτει άκριβώς με τή σειρά του καταλόγου του "Αρχείου. Κατά τή δημοσίευση, άν και πρόκειται για αντίγραφα, έπειδή όμως αυτά είναι σύγχρονα σχεδόν με τά πρωτότυπα, διατηρώ τήν όρθογραφία και τή στίξη τών κειμένων. Μόνον όπου ήταν άπόλυτα άναγκαίο, έπεμβαίνω σιωπηρά στη στίξη. Ακόμη, αποκαθιστώ και μιá όμοιομορφία ως προς τή γραφή με άρχικό κεφαλαίο γράμμα τών κυρίων όνομάτων, τοπωνυμίων και διαφόρων όρων. Τό ύπ' αριθμ. 3 έγγραφο (συμβολαιογραφικό πληρεξούσιο τών γυναικών του Μεσολογγίου στον 'Ιπότη Ανδρέα Μουστοξύδη) τό δημοσιεύω από τά πρωτότυπα βιβλία πράξεων του συμβολαιογράφου Βικεντίου Δομενίκου Καλογερά, πού άπόκειται στο 'Ιστορικό Αρχείο Κερκύρας¹. Από τό αντίγραφο του συμβολαίου, πού βρίσκεται στο "Αρχείο Καποδίστρια, παίρνω μόνον τις τελευταίες παραγράφους (βεβαίωση αντίγράφου και επικυρώσεις ύπογραφών).

1. ΑΙΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

'Αρχείο Καποδίστρια, φάκ. 334, αριθμ. 1, αντίγραφο, Βενετία, 12 Σεπτεμβρίου 1826. Τό έγγραφο είναι γραμμένο στην πρώτη σελίδα του δεύτερου δίφυλλου χαρτιού.

I

Eccelso Presidio di Governo

Fra gli schiavi miserabili avanzo della catastrofe di Messolongi, annoveravasi un fanciullo di circa quattro anni. Questo fu comperato in Prevesa

1. Ευχαριστώ θερμά και από τή θέση αυτή τό διευθυντή του 'Ιστορικού 'Αρχείου Κερκύρας κ. Γ. Λακιώτη, για τή μεγάλη προθυμία με τήν όποία με έξυπηρετεί πάντοτε κατά τις έρευνές μου στο άρχείο στο όποιο προϊσταται.

dal padrone Fedrigo¹ Povich da Traù che seco l'ha quì condotto. Per la sovrana notificazione del 26 Agosto 1826 ogni schiavo dal momento che tocca il territorio austriaco trovasi nel esercizio della personale sua libertà. La tenera età del comperato fanciullo non permettendo ch'egli possa manifestare il proprio volere, ne viene di conseguenza che la cura di esso sia commessa a quei Rappresentanti della sua Nazione che vivono sotto il felice scettro di S(ua) M(aestà). Perciò il Guardiano della Scuola di San Niccolò e chiesa di San Giorgio² si stima in dovere di ricorrere a questo Eccelso Governo, perche voglia ordinare al Povich di rilasciare il predetto fanciullo sul quale avere non può nessun diritto, affinchè esso possa essere da' suoi connazionali spedito a Corfù, ove persone probe sono destinate al pietoso ufficio di raccogliere gli schiavi già liberati, e di restituirgli alla loro patria, e alle già troppo sventurate loro famiglie.

(Seguon le firme)

Venezia 12 Settembre 1826³

2. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΙΠΠΟΤΗ ΑΝΔΡΕΑ ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΟΜΗ ΒΙΑΡΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

'Αρχεῖον Καποδίστρια, φάκ. 334, ἀριθμ. 2, ἀντίγραφο, Βενετία, 6/18 Σεπτεμβρίου 1826. Τὸ κείμενο γραμμένο στις τρεῖς πρώτες σελίδες τοῦ τρίτου δίφυλλου χαρτιοῦ.

II

σ. 1

Sign(o)r Conte ed amico pregatissimo

Venezia 6/18 Settembre 1826⁴

Nelle presenti afflizioni e speranze della nostra Nazione bello è e decoroso per voi il procurarle conforto, e aggiungere nuovi titoli alla gradi-

1. Σὲ ὅλα τὰ ἐπόμενα ἔγγραφα ὁ Πόβιτς ὀνομάζεται *Niccolò*.

2. Μὲ τὸν τίτλο «Guardiano della Scuola di San Niccolò e chiesa di San Giorgio = 'Επιστάτης τῆς 'Αδελφότητος τοῦ 'Αγίου Νικολάου καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ 'Αγίου Γεωργίου» ἦταν γνωστὸς ὁ ἐκάστοτε πρόεδρος τῆς 'Ελληνικῆς Κοινότητος τῆς Βενετίας. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ «'Επιστάτης» τῆς Κοινότητος ἦταν ὁ 'Ιωάννης Νινῆς (1824-1828) καὶ ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας τοῦ 'Αγίου Γεωργίου κατὰ τὰ ἴδια ἔτη ὁ Κερκυραῖος Θεοδώρητος Καρύδης. 'Ο τελευταῖος ταυτόχρονα δίδασκε καὶ στὸ «Φλαγγίνειον Φροντιστήριον» (βλ. 'Ιωάννου Βελούδου, 'Ελλήνων 'Ορθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετία, Βενετία 1893, σ. 142 σημ., 183, 190).

3. Τὸ ἔτος στὴ χρονολογία τόσο τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ὅσο καὶ τοῦ ἐπόμενου ἀναγράφεται ὡς 1827, ἀπὸ τὰ περιεχόμενα ὅμως τῶν δύο αὐτῶν ἐγγράφων καὶ ἀπὸ τῆ σύγκρισή των μὲ τὰ ὑπόλοιπα δὲν μένει καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι τὸ ὁρθὸ εἶναι 1826. Τὸ λάθος ἔγινε ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸν Βιάρο Καποδίστρια κατὰ τὴν ἀντιγραφὴ καὶ αὐτὸ μάλιστα θὰ πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὴν ὑπόθεση ὅτι ἡ ἀντιγραφὴ ἔγινε τὸ 1827. Ἔτσι τὸ λάθος δικαιολογεῖται ἀπὸ «κεκτημένη ταχύτητα».

4. Βλ. προηγούμενη σημείωση.

tudine ehe è ispira il nome Capodistria. Piglio dunque francamente la pena per parlarvi di cosa che ben conviene alle generose cure che ora vi siete assunto, ed alla costanza de' vostri sentimenti patrii e religiosi. Gli scorsi giorni certo Niccolò Povich da Traù, padrone d' un trabacolo¹ nominato l' Iseo, s' è quì recato, seco menando un fanciulletto di circa tre anni, avanzo della catastrofe di Messolongi. Egli lo ha comperato da un Arabo, ma per la notificazione di S(ua) M(aestà) ogni schiavo, in qualunque modo acquistato, col toccare il territorio austriaco diviene libero. Il fanciullo non potendo manifestare la sua volontà, ne viene di conseguenza che la Nazione e la Chiesa Greca di Venezia deggiano assumerne la cura, finchè esso sia restituito alla sua patria ed alla sua famiglia. I Capi, da me esortati, il richiesero al Povich coll' offerta del pagamento d' ogni spesa, ma riuscita vana ogni preghiera si volsero al Governo e adussero le sovraccenate ragioni. Queste erano più che sufficienti, ed io misi in opera ogni aperta ed occulta pratica per sostenerle, ma il Presidio e la polizia austriaca non valutandole, decisero che il Povich tenesse il fanciullo e che solo fosse obbligato di renderlo quando dai genitori solennemente si richiedesse. Ma è grave il pensare che un Greco degenerare deggia in Schiavone e perda quella nobiltà che gli deriva dall'esser figlio d'uno dei difensori di Messolongi.

Fra le rupi di Traù e nel cassero d' un trabacolo smaridirà o corromperà il germe d' un nuovo Bozzari o di tal altro prode? Sarà esso allevato in una lingua, in una religione diversa? Mentre la ferocia dei barbari rapisce alla misera Grecia i sui figli, glieli rapirà anche l' ipocrita umanità di certi Europei? Lo Schiavone si tiene quel fanciullo per mera curiosità, o per speranza di maggior lucro, nè vorrà fargli la veci di padre, essendo egli stesso giovane di circa 26 anni. E posto anche che provvedere potesse alla felicità individuale del fanciullo, noi non dobbiamo perdere i nostri diritti nè lasciar correre quest' esempio. Il Povich ha a bello studio adombrata e confusa la verità con molte favole, ma la compera è confessata da lui e consta da un attestato rilasciatogli dal Console Austriaco in Patrasso², e da una dichiarazione fatta nel suo passaporto dal Console in Corfù. Jo ho veduto il fanciullo. E biondo, ha gli occhi cilestri, è vivacissimo, ma non gli ho potuto parlare ed ormai non intende che la lingua slava. Vagamento ho saputo ch' esso che or' nomassi Giovanni, già si nomasse Lambro, e che una sorella sua

σ. 2

1. *Trabacolo* = δαλματικὸ σκάφος μικροῦ ἐκτοπίσματος, πλατὺ καὶ ἐξογκωμένο μὲ φαρδὺ καὶ ἐπίπεδο πυθμένα, μεγάλο τιμόνι, δύο ἰστία, δύο ἄρμενα, χρησιμοποιούμενο κυρίως γιὰ ψάρεμα ἢ μεταφορὸς σὲ κλειστὲς θάλασσες, ὅπως ἡ Ἀδριατικὴ.

2. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ διεύθυνε τὸ Αὐστριακὸ Προξενεῖο τῶν Πατρῶν ὁ ἀββᾶς Don Vincenzo Micarelli (βλ. στοῦ Καμπούρογλου, Ἀρχεῖον Ρώμα, τ. Β', σ. 164-167, ἐπιστολὴ του σχετικῆ μετὰ τὴν πτώση τοῦ Μεσολογγίου).

di circa sei anni trovasi presso un Console, mi pare Inglese, non so se in Patrasso od in Prevesa. Ella l'ha veduto e riconosciuto, dopo la compera fattane dal Povich. Con questo cenno noi possiamo se credete rintracciare i parenti od i genitori, i quali piangono forse come estinto il loro figliuolo. Essi potrebbero costituirmi legalmente procuratore, e in queste forme che non lasciassero appiglio alla chicane della Polizia. In mancanza de' parenti mi sembra che abbiano diritto al ricupero del fanciullo gli uomini benefici e σ. 3 preposti a raccogliere e consolare gli erranti ed afflitti per/ cagione della presente guerra. Vi ho esposto un mio pensiero ed un mio desiderio, o piuttosto con essi il mio animo ha indovinato ed interpretato il vostro. La vostra saviezza farà il rimanente. Continuatemi ec.

Vostro affezionatissimo ed obligatissimo

Mustoxidi

P. S. Nei registri della Sanità e in quelli di cotesto Consolato Austriaco del corrente anno troverete il luogo della provenienza e l'epoca del Povich e forse quei signori della Cancelleria si rammenteranno d'aver veduto il fanciullo e uditane la storia. Ciò può servirvi di lume. Quand'io avessi un titolo per richiederlo, spingerei la cosa sino al suo termine senza i riguardi che aver debbono neccessariamente qui i Capi della Nazione, e riuscendo di saria spedito il redento a Corfù o dove meglio vi paresse franco di spesa.

3. ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΤΟΝ ΙΠΠΟΤΗ ΑΝΔΡΕΑ ΜΟΥΣΤΟΞΑΔΗ

Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κερκύρας, Πράξεις Συμβολαιογράφων, Συμβολαιογράφος Βικέντιος Δομενίκου Καλογεράς, δέσμη Κ54, βιβλίον 44, σ. 117-121, ἀριθμὸς συμβολαιογραφικῆς πράξεως 144, 19/31 Ὀκτωβρίου 1826, πρωτότυπο. Ἀντίγραφο τοῦ ἴδιου πληρεξουσίου βρίσκεται καὶ στὸ Ἀρχεῖον Καποδίστρια, φάκ. 334, ἀριθμ. 5, γραμμένο σὲ ὅλες τὶς σελίδες τοῦ ἑκτοῦ δίφυλλου χαρτιοῦ, ποὺ περιέχεται στὸν παραπάνω φάκελλο. Τὸ κείμενο τὸ δημοσιεύω ἀπὸ τὸ πρωτότυπο τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου, σημειώνοντας μερικὲς διαφορὰς ποὺ ὑπάρχουν στὸ ἀντίγραφο, ἀπὸ τὸ ὅποιο δημοσιεύω μόνον τὶς τελευταῖες παραγράφους (βεβαίωση ἀντιγράφου καὶ ἐπικύρωση ὑπογραφῶν). Ὁ τίτλος καὶ τὸ ὄνομα τοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας στὴν Κέρκυρα, ποὺ ἀναφέρονται στὸ ἀντίγραφο, εἶναι γραμμένα ἀπὸ ἄλλο χέρι.

σ. 117 [ἀντ. σ. 1]

Τῇ ἡμέρᾳ 19 δεκαεννέα¹ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου Ἔ(τους) Π(α)λ(αιοῦ), 31 τριανταμία τοῦ ἴδιου Ἔ(τους) Ν(έου) τοῦ χρόνου 1826 δικτακοσίων εἰκοσσι ἕξι πρὸς τὰς ὥρας δεκάτῃ πρὶν τοῦ μεσημερίου.

σ. 118

Προσεκλήθην ἐγὼ ὁ Νοτάριος εἰς τὴν δημοσίαν οἰκίαν ἀπ' ἕξω τῆς Ἐμ-

1. Στὸ ἀντ. ἐννέα.

πορικῆς Θύρας τῆς Σπηλεᾶς¹ ὅπου κατοικοῦσιν αἱ γυναῖκαι καὶ τὰ ἀνήλικα τέκνα ἅπαντες ἐγγκἀτοικοὶ τῆς πόλεως Μεσολογγίου, καὶ παρὰ τῶν Ἑλένης Ἀναστάσενας Κουρκουμέλενας, Αἰκατερίνης Ῥάζενας, Ἀγόρας² Νικολάου Κότζα, Ζωῆτζας Τζοκοτόπουλου, Αἰκατερίνης Μηχαλήτζη, Αἰκατερίνης Γηάννου Μακρινιότη, Μαρίας Χοντρομάρενας, Παναγιώτας Τζιτζιλιέο, Μαρίας Χρίστου Βλαχογηάννη, Ἀγγέλος Ἀργύρη, Τασοῦλας Δημητρίου Ἀλεξάκη, Σόφου Κροντούλενας³, Ἑλένης Γηάννου Λήτζενα, Αἰκατερίνης Σοτήρη Βονιτζιάνου, Αἰκατερίνης Σοτήρη Καραγιοργόπουλου, Μαρίας Βέλο Καραμπίνη, Αἰκατερίνης Γηαναδίτησας, Δέσπο Κοσταντίνου Παππαντωνίου, Γηανοῦλας Γηοργάκενα, Σουσάνας Γηοργάκενα, Ἑλένης Ἀναγνώστη Δραγαμεστινοῦ, Ζωῆτζας τοῦ Γηάννου Τζοτζάνη⁴, Αἰκατερίνης Ἀντωνίου Κάστρου, Παγόνας τοῦ Κλάρη, Τασοῦλας Γεοργίου Νταημήρη, Ἑλένης Θεοχάρη, Παρασκευῆς Ντατζικοπούλου, Μαρίας τοῦ Παππᾶ Διαμάντη, Αἰκατερίνης τοῦ Φώτου Μπέκιου⁵, Ἑλένης Ζώη, Κωνσταντῖνας Κοντονάσενας⁶ καὶ Διαμάντης Καλέβελη, ἄλλαι⁷ γνῶριμαι τῶν πκρόντων καὶ κάτω ὄνομασμένων ἐπιτειδείων⁸ καὶ γνῶριμών μου μαρτύρων, ὅποῖαι ἐζήτησαν νὰ γράψω τὰ κάτωθεν.

Ἡμεῖς ἅπασαι ἐλυτρώθημεν ἐκ τῶν χειρῶν / τῶν Ὀθομανῶν, ἐδέχθημεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, χαιρόμεθα καθημερινὰς εὐεργεσίας τῆς ἀγαθοεργίας, καὶ τῆς φιλανθρωπίας τῶν Χριστιανῶν καὶ τὸ μέγιστον πάντων εὐρομεν εἰς τὸ ἔδαφος τῶν Ἰωνικῶν Νήσων πατρικὴν φιλοξενίαν, ὅπου μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος μας συνευρέθημεν, διεμερίσθημεν⁹ καὶ συζῶμεν μητέρας καὶ τέκνα, ἀδελφοὶ μετὰ ἀδελφῶν, συγγενεῖς μετὰ συγγενῶν καὶ φίλοι μετὰ φίλων, ἀλλ' / ὅχι ὅλαι αἱ μητέραι εὗρον τὴν αὐτὴν τύχην, διότι ἡμεῖς εἴχομεν, ναί, τέκνα καὶ ἀνεψιούς, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν δὲν τοὺς ἔχομεν πλεόν καὶ δὲν ἰξεύρομεν ἐὰν ὑπάρχουν μετὰ τῶν ζώντων, ἢ μετὰ νεκρῶν εἰς Ἀθην κατέβησαν. Ἐξετάζουσαι περὶ τῶν τέκνων μας καὶ τῶν συγγενῶν μας, ἐμάθαμεν ὅτι κατὰ τὸν μῆνα Μάϊον διέβη ἐντεῦθεν κᾶπποιοι Νικδλαος Πόβικ Ἰ-

σ. 119

[ἀντ. σ. 2]

1. Ἡ Πύλη τῆς Σπηλαιᾶς, στὴν δμώνυμη συνοικία τῆς Κερκύρας, βρισκόταν κοντὰ στὴ σημερινὴ ἀποβάθρα τοῦ λιμανιοῦ μεταξὺ τῶν κτηρίων τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς καὶ σωζόταν ὡς τὸν τελευταῖο πόλεμο. Στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα ὑπῆρχαν ἐκεῖ κοντὰ βενετικὸι στρατῶνες καὶ τὸ κτήριο αὐτὸ θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἡ «δημοσία οἰκία» στὴν ὁποία εἶχαν στεγασθῆ τὰ γυναικοπαῖδα τοῦ Μεσολογγίου.

2. Στὸ ἀντ. Ἀγόρου.
3. Στὸ ἀντ. Κεντούλενας.
4. Στὸ ἀντ. Τζοτζάνη.
5. Στὸ ἀντ. Μπίκου.
6. Στὸ ἀντ. Κοντονάσπινας.
7. Στὸ ἀντ. ὄσαι.
8. Στὸ ἀντ. ἐπετειδείων.
9. Στὸ ἀντ. διεγνορίσθημεν.

λύριος και δια Τριέστιον ἐξέπλευσεν, ὅστις εἶχεν εἰς τὸ πλοῖον του με αὐστριακὴν σημαίαν ἕν ἀπαλὸν βρέφος, μόλις κατὰ τὸ φαινόμενον τριῶν ἐτῶν, ξανθὸν και τὰ μάτια γαλλανά, ἀγνωοῦμεν ὅμως πὼς ὁ Ἰλύριος τὸν ὀνόμαζε, διότι πιστεύομεν ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ ἐξεύρη¹ τὸ κύριόν του ὄνομα, και πιστεύομεν ὅτι παρὰ τοῦ ἰδίου βρέφους νὰ ἦτον ἀδύνατον νὰ τὸ μάθη. Ἡμεῖς ἀπᾶσαι εἶχομεν τέκνα και ἀνεψιούς εἰς τοιαύτην ἡλικίαν² και με τοιαύτα χαρακτηριστικά, τρέφομεν τὴν βεβαιότητα ὁ Χριστιανὸς οὗτος νὰ ἐλύτρωσεν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Ὀθωμανῶν τὸ βρέφος τοῦτο, ἐπὶ σκοπῶ νὰ τὸ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς ἀγγάλας τῶν γονέων του ἢ τῶν συγγενῶν του, ἢ³ τῶν συμπατριωτῶν του εὐθὺς ὁποῦ ἡ εὐκαιρία ἤθελε τὸ συγχωρήσῃ⁴. Διὸ ἡμεῖς δυνάμει τῆς παρούσης ἐκλέγωμεν διὰ ἐπίτροπον ἀντιπρόσωπον ἡμῶν τὸν Ἰππέαν Κόντε⁵

σ. 120 Ἄνδρέαν Μουστοξίδην Κερκυραῖον ἐπ' ἐλπίδι, ἔχων τὰ ἴδια σπλάγχχνα τῶν συμπατριωτῶν του, θέλει ἐκτείνῃ πρὸς ἡμᾶς χεῖρας παρηγορίας, παρακαλῶν τὸν αὐτὸν κύριον Πόβικ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὰς ἀγγάλας μας τὸ αὐτὸ βρέφος ἕνα εἰς ὅποιαν ἡμᾶς κατὰ φυσικόν⁶ δεσμὸν ἀνήκει, εὔρη ἢ τὴν μητέρα του ἢ τὴν θείαν του και αὐτὴ εἰς αὐτὸ εὔρη τὸν υἱὸν της ἢ τὸν ἀνεψιὸν της. Μιρίας ὁ Χριστιανὸς θεῖθεν ἄς ἀπολαύσει ἀντιμισθίας διὰ ταύτην τὴν ἀγαθοεργίαν του, και ἄς μὴ θελήσῃ, ἀρνούμενος τὴν παράδωσιν τοῦ βρέφους, ἐπὶ ζωῆς της κλαίουσιν⁷ τὴν μητέρα ἢ τὴν θείαν, και στεριμένον ἀθῶον ὄν⁸, πρὸς τὸ ὁποῖον ἔδειξε χριστιανικὴν ἀγάπην, τῶν γονέων του, τῶν συγγενῶν του, και τῶν δικαίων του. Ἐάν (τὸ ὁποῖον δὲν φοβούμεθα)/δείξῃ διαθέσιν ἐναντίαν και ἀρνηθῇ τὴν παράδοσιν τοῦ ἀγγλικοῦ τέκνου, ὁ αὐτὸς Ἰππεὺς Κόντε⁹ Μουστοξίδης, ὡς ἐπίτροπος και ἀντιπρόσωπος ἡμῶν, θέλει παρῶρησιασθῇ εἰς τὴν ὁποιανδήποτε ἀνήκουσαν ἐξουσίαν ἢ ὁ ἴδιος, ἢ και διὰ μέσου ἀντεπιτρόπου¹⁰ παρ' αὐτοῦ ἐκλεχθέντος, ἢτε πολιτικὴν ἢτε δικανικὴν τῆς Πόλεως τῶν Ἐννετῶν, ἢ ὅπου ἄλλωσῃ ἢ χρεῖα τὸ καλέσῃ ἕνα ὑποχρεώσῃ τὸν αὐτὸν κύριον¹¹ Πόβικ νὰ τῷ παραδώσῃ τὸ αὐτὸ βρέφος, διότι ἐάν δι' εὐσπλαγχνίαν τὸ ἐλύτρωσεν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀσεβῶν Ὀθωμανῶν, δὲν ἔχει οὐδόλως δίκαιον διὰ τὸ αὐτὸ ἐνάρετον ἔργον νὰ γίνῃ αὐτὸς Κουράτωρ¹² αὐτοῦ διὰ τὴν ἀνηλι-

[ἀντ. σ. 3]

1. Στὸ ἀντ. ἡξεύρη.

2. Στὸ ἀντ. ἡλικίας.

3. Στὸ ἀντ. και ἀντὶ ἡ.

4. Στὸ ἀντ. συγχωρήσι.

5. Ἡ λέξι Κόντε λείπει στὸ ἀντ.

6. Στὸ ἀντ. εἰς ὅποιον ἡμῶν καταφυσικόν.

7. Στὸ ἀντ. κλαίουσιν.

8. Στὸ ἀντ. ὄ.

9. Στὸ ἀντ. κύριος ἀντὶ Κόντε.

10. Στὸ ἀντ. ἀντεπιτρόπου.

11. Ἡ λέξι κύριον παραλείπεται στὸ ἀντ.

12. Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸν *curatore* = κηδεμόνας, ἐπίτροπος ἀγγλικοῦ.

κίαν του, τὸ αὐτὸ¹ ὦν χρέος καὶ δίκαιον ἢ τῆς μητρὸς, ἢ τῶν συγγενῶν καὶ κατὰ προτίμησιν αὐτῶν ἐνὸς ξένου μ' ὄλον / ὅτι εὐεργέτου. Τὸ αὐτὸ βρέφος σ. 121
τὸ ζητῶμεν καὶ δι' ἡμᾶς, ὁ ἐπίτροπός μας ἄς τὸ ζητήσῃ ὡς τέκνον μας² ἡμῶν, νὰ τὸ ζητήσῃ ὡς συγγενῆ³ μας, ἐὰν δὲν ᾔῃαι τέκνον μας, ἄς τὸ ζητήσῃ ὡς υἱὸν τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος καὶ ἄς διεγνωρισθῇ ὡς χρέος καὶ δίκαιον ἐδικόν μας τὸ νὰ ἀναθρέψωμεν ἡμεῖς εἰς τὴν θρησκείαν καὶ κατὰ τὰ⁴ ἔθιμά μας ταῦτα τὰ ἀδύνατα μέλη ἀτύχου λαοῦ κοινῆς πατρίδος.

Οὕτως ἐζήτησαν αἱ ἄνω ὀνομασμέναί γυναῖκαι καὶ ἐγράφη παρ' ἐμοῦ τοῦ Δημοσίου Νοταρίου, παρόντες οἱ μάρτυρες κύριος Ἀναστάσιος Τζερκιστιάνος, τοῦ ποτὲ Γεωργίου ἀπὸ τὴν Ἄρτα, καὶ ὁ κύριος Παναγιώτης Χρίστου Ἰρίκος ἀπὸ τὸν ἴδιον τόπον, καὶ ἀμφότεροι κάτοικοι εἰς ταύτην τὴν πόλιν, ὁ πρῶτος εἰς τὴν γειτονίαν τῆς ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ ὁ ἄλλος εἰς ἐκείνην τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν καθαρὰν ἀνάγνωσιν τῆς παρούσης πράξεως ὑπογράφονται, αἱ δὲ ἄνωθεν γυναῖκαι ἐξεκαθάρισαν πὼς καμμία δὲν ἰξεύρει νὰ γράψῃ.

Ἀναστάσιος Τζερκιστιάνος μάρτις

Παναγιώτης Χ(ρίστου) Ἰρίζου μαρτιρο

[ἀντ. σ. 4]

Βικέντιος Δομενίκου Καλογεράς Νοτάριος

Ἐγὼ Βικέντιος Δομενίκου Καλογεράς, Νοτάριος Δημόσιος Κορυφῶν, ἐπιβεβαιῶ περὶ τῆς γενομένης πράξεως ταύτης, καὶ ὅτι τὸ παρὸν ἀντίγραφον τὸ ὁποῖον ἐξ ἰδίας μου χειρὸς ἀντεγράφη εἶναι ὅμοιον τοῦ πρωτοτύπου. Καὶ διὰ πίστιν ἀλειθῆας ἐντυπῶν τὴν νοταρικὴν μου σφραγίδα.

Τ. Σ. Κορφοὶ τῇ 19/31 Ὀκτωμβρίου 1826 εἴκοσι ἕξι

Il Prestantissimo Dottor Stamo Calichiopulo, Reggente di Corfù, Cavaliere Gran Croce dell' Ordine Distintissimo di San Michiele e San Giorgio ec. ec. ec.

Dunque e a qualunque certifica essere la soprescritta firma tutta di proprio pugno e carattere del Signor Vincenzo di Domenico Calogerà Notajo Publico di questa città alle cui sottoscrizioni si può prestare d'indubitata fede.

Dal Palazzo della Reggenza Corfù. Primo Novembre 1826 Ventisei.

Varlamo Segretario

Cav(alier)e S. Calichiopulo Reggente

Si certifica da parte dell' Imp(eriale) Reg(io) Consolato Generale Austriaco presso gli Stati Jonj che le premesse firme del Signor Cavaliere S.

1. Στὸ ἀντ. ἀκολουθοῦν πάλι οἱ λέξεις *ἐνάρετον ἔργον*, ποὺ ἔχουν διαγραφῆ.
2. Τὸ μας παραλείπεται στὸ ἀντ.
3. Στὸ ἀντ. *συγγενῆς*.
4. Τὸ τὰ παραλείπεται στὸ ἀντ.

Calichiopulo Reggente del S(tato) J(onio), Varlamo Segretario della Reggenza di quest' Isola, sieno leali scritte di loro proprio pugno e degne di tutta fede.

In fede, Corfù li 1 Novembre 1826

Il Console Generale Prov(visorio)

Cav. de Hausnsehisch (;)¹

4. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΜΗ ΒΙΑΡΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΠΠΟΤΗ ΑΝΔΡΕΑ ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗ

*Αρχεῖον Καποδίστρια, φάκ. 334, ἀριθμ. 3, ἀντίγραφο, Κέρκυρα, 8 Νοεμβρίου 1826 (ν.ή.), γραμμένο στὴν πρώτη σελίδα τοῦ τέταρτου διφυλλοῦ χαρτιοῦ.

III

Mio buon Amico

Corfù 8 9bre 1826 S. N.

Le vostra lettera, e l'interesse che vi siete preso e che siete disposto di conservare vivo nel bell' animo vostro, affinché il Giovanetto di Messolongio non obblj li doveri della nostra Santa Religione e non perda le tracce dello stato suo civile, fecero in tutti quelli che compongono la nostra società e nell' afflitto cuore delle infelici madri di quel povero paese prive de' loro figlj l' impressione che fare doveva il nobile, e pietoso sentimento che ne fu la cagione.

Le madri nel darvi la loro comissione colmavano di benedizioni il vostro nome, ed era commoventissimo il sentire comme l'una all'altra diceva ὁ θεός νὰ κάμη νὰ εἶναι ὁ υἱός μου.

La nostra società vi esprime essa medesima i suoi sentimenti, ed il suo desiderio, ed io nel mio particolare vi sarò molto riconoscente se mi darete quanto prima la lieta nuova che il tenero Figlio sarà esso parte degl' avvanzi riuniti della popolazione d'una città che impresse nelle pagine della storia de' giorni nostri esempj di pietà e di virtuoso patriotismo senza pari.

Per sapere quelli di Messolongio come vissero per quasi un anno, e cosa fecero nella terribile ultima risoluzione loro, nessuno lo sa, se non intese queste infelici donne, ed i teneri loro figlij, e se con gli occhj proprj non vidde le marche che portano delle loro sofferenze e del loro eroismo.

Conservatemi la preziosa vostra cordialità, e credetemi con sincera stima ed amicizia.

Tuo vostro buon amico e servitore

V. Conte Capodistria

5. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΠΠΟΤΗ ΑΝΔΡΕΑ ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗ

*Αρχεῖον Καποδίστρια, φάκ. 334, ἀριθμ. 4, ἀντίγραφο, Κέρκυρα, 8 Νοεμβρίου 1826

1. Τὸ ὄνομα τοῦ προξένου ἀρκετὰ δυσανάγνωστο.

(ν. ἡ.). Τὸ κείμενο εἶναι γραμμένο στὶς δύο πρῶτες σελίδες τοῦ πέμπτου δίφυλλου χαρτιοῦ. Ἡ σημείωση (nota), ποῦ βρίσκεται στὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου εἶναι γραμμένη ἀπὸ ἄλλο χέρι. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια γραφὴ ποῦ συναντοῦμε καὶ στὸ τέλος τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 3 ἐγγράφου.

IV

Corfù, 8 9bre 1826 S. N.

σ. 1

Signore

Il nostro Collega Sig(no)r Co(n)te Capodistria ci rese consapevoli dell' interesse che Ella Sig(no)r Cavaliere sia disposto di prendere affine d' impedire che il Giovinetto di Messolongio, si chiami esso Lambro o Giovanni, non perda le traccie della sua patria, de'suoi parenti, de'suoi diritti.

Dal momento che la Nostra Società fu fondata e che esercita le sue funzioni¹, sotto la protezione del Cielo, e che, gode del favore dell' Umanissimo Governo Jonio, molti casi possiamo contare di riscatti fatti da più persone anco non nazionali, ma veruno dei filantropi Cristiani che dispensarono il loro dinnaro in opera così pia non solo si è giammai fatto lecito di credere d'aver acquistato verun diritto sulla persona liberata, ma anzi si riconobbe in dovere di lasciarla seguire la sorte degli altri liberati, affinché i miseri avanzi dell' interessante popolazione di Messolongi, sieno tutti nell' istesso suolo riuniti, si servano di reciproco conforto presente e possano tra loro divenire anco d'ajuto reciproco futuro.

A Lei Sig(no)r Cavaliere e pregiato nostro Concittadino raccomandiamo la procura delle madre di Messolongio e avrà acquistato diritto alla nostra riconoscenza facendo ogni passo che stimerà conveniente anco in nostro nome, affinché possiamo vedere tale tenero avanzo della popolazione di Messolongio riunito alle quasi dugento madri e figli che per nostra particolare soddisfazione si trovarono e si trovano collocate sotto le nostre cure.

Quando il Sig(no)r Nicolò Povich passò da qui, e a bordo del suo naviglio seppesi essere il Giovinetto di Messolongio, la nostra società non aveva ancora cominciato l'esercizio de' suoi doveri, che se lo aveva nutriamo la lusinga, che il Sig(no)r Povich, ci avrebbe lasciato la/soddisfazione fino d'allora di fare per questo Giovinetto ciò che ora stimiamo nostro dovere impreteribile.

σ. 2

La sensibilità del suo cuore, e la rettitudine della sua coscienza, Sig(no)r Cavaliere, ci inspira la dolce fiducia, che Ella sarà sua la nostra

1. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἐπιστολὴ τῆς 19 Ἰουνίου 1826 (π.ἡ.) τοῦ Βιάρου Καποδίστρια πρὸς τὰ μέλη τῆς γνωστῆς Ἐπιτροπῆς Ζακύνθου (Διονύσιο Ρώμα, Κωνσταντῖνο Δραγώνα καὶ Παναγιώτη Στεφάνου) ἢ Φιλελληνικῆ Ἐπιτροπῆς Κερκύρας εἶχε συσταθῆ κατὰ τὶς ἀρχὰς τοῦ ἴδιου μῆνα μὲ τὴ σιωπηρὴ συγκατάθεση τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἰουλίου Κράτους (βλ. Κ α μ π ο ὑ ρ ο γ λ ο υ, Ἀρχεῖον Ρώμα, τ. Β', σ. 255-256).

premura e ci farà avere prima che la corrente stagione s'inoltri, il Giovinetto di Messolongio che sarà di consolazione a qualunque desolate madri, o afflitte zie (i).

Cogliamo quest' occasione per esprimerle li sentimenti della nostra alta considerazione.

Ἀναστάσιος Κοννιάρης
Γεώργιος Μόστρας

Lowndes (;)¹

Giovanni Petrizzopulo
Conde Capodistria
Dr Giannatà

Nota

(i) Ciò non ebbe effetto. Il Governo Austriaco ha richiesto una speciale procura de' genitori o congiunti del fanciullo nominatamente. Era d'uopo dunque a questo effetto prendere le informazioni necessarie dal Console Inglese sia di Prevesa od Arta presso cui vive la riscattata sorella del giovanetto di cui si tratta².

1. Τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι δυσανάγνωστο.

2. Ἡ σημείωση αὐτὴ εἶναι μεταγενέστερη. Βλ. καὶ παραπάνω σ. 52-53.